

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 3, 2015 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 330.15

О. М. Кобзар,

к. е. н., старший науковий співробітник відділу економічних проблем екологічної політики та сталого розвитку, Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», м.Київ

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ ПРИРОДООХОРОННИХ МЕХАНІЗМІВ (ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА)

О. М. Kobzar,

C.Sc. (Economics), Senior Researcher of Department of economic problems and environmental policy of sustainable development, Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv

FORMATION OF EFFECTIVE MECHANISMS OF ENVIRONMENTAL PROTECTION (EXPERIENCE OF REPUBLIC OF MOLDOVA)

В контексті вдосконалення економічного механізму охорони природних ресурсів України актуальним вбачається вивчення досвіду країн, які мають близьку до України проблематику соціально-економічного розвитку: пост-соціалістичну економіку, реалізацію ринкових реформ, інтеграцію до Європейського Союзу. У статті проаналізовано структуру економічного механізму охорони навколишнього природного середовища Республіки Молдова. Розкрито основні проблеми його розвитку. Визначено, зокрема, що за останнє десятиріччя система платежів за забруднення навколишнього середовища не зазнала істотних змін; платежі за забруднення навколишнього середовища в першу чергу слугують джерелом поповнення екологічних фондів, а не стимулом для боротьби із причинами цього забруднення; ставки податків залишилися стабільно низькими у порівнянні з європейськими та не враховують впливу інфляційних процесів тощо. На основі досвіду Республіки Молдова в якості одного з напрямів удосконалення економічного механізму охорони навколишнього природного середовища України запропоновано запровадити у вітчизняну практику податок на екологічно шкідливу продукцію.

In the context of the improvement of the economic mechanism of protection of environment of Ukraine is urgent to study the experience of countries that have similar problems of implementation of economic mechanisms: post-socialist economy, the implementation of market reforms and integration into the European Union. The structure and the problem of the economic mechanism of protection of natural resources of Republic of Moldova are analyzed. The main problems of economic mechanism of environment of Republic of Moldova are revealed: the system of payments for environmental pollution maintained without any significant changes; these payments generate revenues for the environmental funds, but there is no supporting evidence that they provide significant incentives, if any, for pollution abatement; charge rates, moreover, have remained broadly stable at a low level over the past decade or so and have been eroded by inflation. Directions of improvement of the economic mechanism of protection of natural resources of Ukraine are offered on the basis of the experience of Republic of Moldova: widespread introduction charges on products that are contaminating the environment.

Ключові слова: економічний механізм, платежі за забруднення та спеціальне використання природних ресурсів.

Keywords: economic mechanism, fees for pollution and special consumption of resources.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Економічний механізм наразі визнано одним з найбільш ефективних засобів охорони навколишнього природного середовища. Підтримка належної ефективності економічного механізму вимагає його постійного удосконалення. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [1] визначає, що «розроблені та впроваджені на початку 90-х років ХХ століття економічні інструменти та механізми фінансування природоохоронної діяльності потребують подальшого розвитку в умовах глобалізації». У цьому контексті особливо актуальним вбачається дослідження досвіду країн, які мають близьку до України проблематику соціально-економічного розвитку: пост-соціалістичну економіку, реалізацію ринкових реформ, інтеграцію до Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічним засадам формування економічного механізму охорони навколишнього природного середовища присвячено праці О.О.Веклич, С.М.Козьменко, Л.Г.Мельника, В.С. Міщенко, М.А.Хвесика, Є.В. Хлобистова та інших. У згаданих роботах досліджено теоретико-методологічні, методичні та організаційно-управлінські підходи до формування економічного механізму, сформульовано рекомендації щодо його удосконалення на базі зарубіжного досвіду. Водночас необхідно зауважити, що дослідження досвіду країн з близькою до України проблематикою соціально-економічного розвитку – пост-соціалістичною економікою, ринковими реформами, стратегічним євроінтеграційним напрямом розвитку, – мають досить фрагментарний характер.

Зважаючи на вищезазначене метою запропонованого дослідження є визначення змісту та складових економічного механізму охорони навколишнього природного середовища на основі дослідження досвіду України та Молдови.

Виклад основного матеріалу. Одним з базових нормативних документів Республіки Молдова у сфері охорони навколишнього середовища є Закон про сплату за забруднення навколишнього середовища [2]. Відповідно до зазначеного закону, основним принципом економічного механізму є принцип «забруднювач платить», а метою – створення такої виробничо-господарської системи, при якій екологічно деструктивна діяльність була б збитковою для підприємств. Відповідно до цього в країні сформовано досить широко базу економічних інструментів, провідне місце серед яких належить екологічним податкам. Дещо докладніше зупинимось на особливостях реалізації екологічної політики Молдови по окремих сферах.

Податки на забруднення атмосферного повітря стаціонарними джерелами базуються на системі гранично допустимих концентрацій та викидів і застосовуються до досить великої кількості забруднюючих атмосферу речовин. Ставка податку за забруднення, обсяг якого не перевищує гранично допустимих викидів, визначається як добуток єдиної для всіх забруднюючих речовин базової ставки та нормативно визначеного для кожної речовини коефіцієнта ризику.

У Республіці Молдова застосовуються дві регіональні базові ставки податку за забруднення атмосферного повітря стаціонарними джерелами: для Кишинєва

і Бельців ставка становить 18 леїв (€ 1,15) за тону викидів, а для іншої частини країни – 14,4 леїв (€ 0,93) за тону викидів [3, с.35]. Викиди вище встановлених нормативів, підлягають оподаткуванню за більш високими ставками. Залежно від обставин, розмір ставки за понаднормативні викиди може перевищувати розмір відповідної базової ставки від п'яти до п'ятдесяти разів.

Обсяги викидів на підприємства оцінюються здебільшого опосередковано – залежно від обсягів та технологічних параметрів виробництва. Ці розрахунки перевіряються відповідними місцевими екологічними інспекціями. Зважаючи на дуже велику кількість забруднюючих речовин, викиди яких оподатковуються, система є адміністративно обтяжливою.

Необхідно також зауважити, що за останнє десятиріччя у податкових ставках не відбувалося суттєвих змін. Загальний рівень ставок податку за забруднення повітря є досить низьким. Ці ставки встановлювалися без урахування ефективності їх впливу на поведінку господарюючих суб'єктів щодо зменшення викидів. Тобто податок на забруднення повітря в першу чергу, є інструментом для одержання доходів фонду охорони навколишнього природного середовища, а не засобом стимулювання запровадження екологічних технологій. Крім того, з урахуванням накопиченої інфляції у реальному вираженні розміри платежів постійно зменшуються.

За викиди забруднюючих речовин в атмосферу пересувними джерелами в Молдові встановлено декілька податків, зокрема:

- податок на імпортовані палива, базою якого є митна вартість палива. Це означає, що податкова база не орієнтована на забруднення, бо вона коливається відповідно до змін цін на світовому ринку цих продуктів. Цим податком оподатковується, зокрема, етилований та неетилований бензин, дизельне паливо та зріджений нафтовий газ;

- податок на паливо, базою якого є фактичний обсяг споживаного палива, зокрема зрідженого нафтового та стиснутого природного газу. У цьому випадку, податкова база орієнтована на забруднення, але податок застосовується тільки до транспортних засобів, що використовуються підприємствами для виробничих цілей;

- податок на закордонні транспортні засоби, який сплачується при реєстрації іноземних транспортних засобів на державному кордоні. Ставка податку залежить для пасажирських автомобілів від кількості пасажирських місць та маси транспортного засобу; для вантажних автомобілів – від маси вантажу. Цей податок також не орієнтований на забруднення і, скоріше, відповідає збору з користувачів доріг.

Необхідно зауважити, що надходження від податків за забруднення атмосферного повітря пересувними джерелами складають близько десяти відсотків від загального обсягу надходжень до екологічних фондів Молдови. Надходження до екологічних фондів Республіки Молдова наведено у таблиці 1.

Таблиця 1.
Надходження до екологічних фондів Республіки Молдова

Джерело надходження	2010		2011		2012	
	млн леїв	%	млн леїв	%	млн леїв	%
Податок за забруднення повітря стаціонарними джерелами	2,99	1,4	3,26	1,3	2,80	1,2
Податок за забруднення повітря пересувними джерелами в тому числі:	19,06	9,1	29,41	12,2	28,23	11,7
а) податок на імпортовані палива	18,27	8,7	28,42	11,8	27,73	11,5
б) податок на реєстрацію іноземних транспортних засобів	0,79	0,4	0,99	0,4	0,50	0,2
Податок за забруднення води	3,26	1,6	3,85	1,6	2,80	1,2
Податок за зберігання відходів	0,82	0,4	1,21	0,5	0,76	0,3
Податок на імпорту екологічно шкідливу продукцію	182,32	87,1	202,03	83,6	204,76	84,9
Штрафи	0,80	0,38	1,95	0,8	1,87	0,8
Всього	209,24	100	241,70	100	241,22	100

Складено автором за джерелом: [3].

Основні принципи і процедура застосування податку на скиди забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти аналогічні тим, що застосовуються до викидів забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел. Ставка податку на забруднення, обсяг якого не перевищує гранично допустимих викидів, визначається як добуток єдиної для всіх забруднюючих речовин базової ставки та нормативно визначеного для кожної речовини коефіцієнта ризику. Як і у випадку забруднення атмосферного повітря від стаціонарних джерел, зараз в Молдові використовуються дві базові ставки за забруднення води: для Кишинєва і Бельців – 234 леїв (приблизно 15 €) за тону викидів, а для інших регіонів – 198 леїв (або 12,70 €) відповідно [3, с. 37].

Підлягає оподаткуванню розміщення відходів виробництва. Підприємства сплачують податок за розміщення відходів в класу токсичності відходів. Не підлягає оплаті розміщення відходів, накопичених до 1999 року. За понаднормативне (більше за встановлений максимальний обсяг) накопичення відходів стягується штраф, що в п'ять разів перевищує нормативну плату. Система заохочує підприємства до зберігання відходів на власній території, оскільки плата за таке зберігання токсичних відходів становить лише 30 відсотків від плати за їх розміщення на сміттєзвалищах. Відповідні платежі за зберігання на території підприємства нетоксичних відходів становлять приблизно 2 відсотки від плати за їх утилізацію поза межами підприємства. Необхідно зауважити, що така система певним чином створює стимули для створення несанкціонованих звалищ і тому вимагає досить жорсткого адміністративного контролю та регулювання у сфері поводження з відходами.

Законодавством Молдови також встановлено спеціальні платежі за продукт. Вони застосовуються до широкого діапазону імпортованих товарів, споживання яких може мати екологічно шкідливі наслідки. Такі податки встановлено для 16-ти категорій продукції. Для окремих категорій застосовуються диференційовані ставки, зокрема для бензину (за вмістом свинцю), мазуту (за вмістом сірки), пестицидів та акумуляторних батарей (за хімічним складом). Також діє податок на пластикову упакування для напоїв (крім молочних продуктів) [4, с.14].

Базою платежів за продукт є митна вартість продукту. Це ще один випадок «плати за забруднення», база якої власне не пов'язана із рівнем потенційного негативного впливу. Тобто при зниженні митної вартості продукції розмір платежів зменшується, а при збільшенні – збільшується, незалежно від впливу на навколишнє середовище.

Необхідно зауважити, що надходження від податків за продукт складають більше вісімдесяти відсотків від загального обсягу надходжень до екологічних фондів Молдови. З точки зору імплементації у вітчизняну практику, цей факт заслуговує на увагу, оскільки проблема забезпечення фінансування природоохоронних заходів для нашої країни є досить актуальною. Так, на думку вітчизняних науковців, «в умовах фінансово-економічної кризи ситуація ще більше загострилася, оскільки державні витрати на потреби охорони навколишнього середовища були істотно скорочені. Тому питання про формування альтернативних джерел фінансування природоохоронної діяльності, вагома роль серед яких належить екологічному оподаткуванню, наразі є особливо актуальним для України» [5, с.11].

На сьогодні в Україні «підгрупа» податків на екологічно шкідливу продукцію існує в зародковому стані, охоплюючи різні платежі за моторне паливо» [6, с.131]. Подальший розвиток та більш широке запровадження таких податків, з одного боку, допомогатиме вирішенню питання формування джерел фінансування природоохоронної діяльності, а з іншого, за умов застосування коректної методики нарахування – стимулюватиме товаровиробників до екологічно конструктивної поведінки.

У Республіці Молдова встановлено податок на низку нафтопродуктів. Акцизні ставки на енергоносії в останні роки значно зросли у зв'язку з необхідністю збільшення надходжень до державного бюджету і забезпечення, наближення до відповідних мінімальних ставок в ЄС. Наразі акцизи на моторні палива у Молдові помітно нижчі відповідних мінімальних ставок ЄС.

На сьогодні у Молдові також застосовуються низка транспортних неенергетичних податків, зокрема: податок на імпортовані транспортні засоби, ставка якого залежить від об'єму двигуна; податок на транспортні засоби, ставка якого залежить від строку експлуатації; податок з власників автотransпортних засобів, зареєстрованих в Республіці Молдова, ставка якого залежить від типу транспортного засобу та його технічних характеристик (потужності двигуна, вантажопідйомності для вантажних автомобілів, число посадочних місць для автобусів); податок, що сплачується при в'їзді або проходженні транзитом

автотранспортними засобами через територію країни; податок на транспортні засоби з характеристиками, що перевищують допустимі межі (переважно вантажівки) тощо.

Висновки. На базі вищенаведеного огляду економічних механізмів охорони навколишнього природного середовища Молдови можна зазначити наступне. Молдова, як і Україна має досить розвинену систему економічних механізмів щодо охорони навколишнього природного середовища, яка базується на засадах платності за здійснення негативного впливу на довкілля та цільового використання коштів від зборів за забруднення довкілля на підтримання належного стану природних ресурсів та ліквідацію наслідків негативного впливу. Найбільш дієвим економічним механізмом вирішення завдань попередження забруднення навколишнього природного середовища є екологічні податки.

Серед проблемних питань практики застосування економічного механізму у Молдови, більшість з яких є характерними і для України, можна виокремити наступні: слабку реалізацію мотиваційної функції економічних інструментів до впровадження екологобезпечних методів господарювання; застарілу нормативно-правову базу; некоректність методики нарахування платежів; нерівномірність розвитку та практичної реалізації різних груп і категорій економічних інструментів; складність та адміністративну обтяжливість система податків на викиди забруднюючих речовин; стабільно низький в цілому рівень ставок податків у порівнянні з європейськими; відсутність механізму урахування інфляційних процесів при формуванні ставок екологічних податків тощо.

Для України, з точки зору імплементації у вітчизняну практику, цікавим є досвід Молдови щодо впровадження податків на екологічно шкідливу продукцію. Розвиток цього типу економічних інструментів дозволить значно збільшити обсяги надходжень до відповідних екологічних фондів, а також гнучко реагувати на кон'юнктуру імпорту відповідної екологобезпечної продукції.

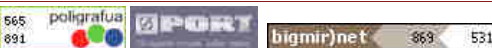
Література

1. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/2818-17>.
2. Закон Республики Молдова «О плате за загрязнение окружающей среды» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.law-moldova.com/laws/rus/plate-za-zagraznenie-sredy-ru.txt>.
3. Environmental performance reviews of Republic of Moldova. Second Review [Електронний ресурс]. / United nations economic commission for Europe. – New York and Geneva: United nations, 2014. – 186 p. – Режим доступу: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/epr/epr_studies/ECE_CEP_171_En.pdf.
4. Переориентация экономических и других финансовых инструментов для повышения экологической эффективности: как разблокировать реформы в странах Восточной Европы, Кавказа и Центральной Азии [Електронний ресурс]. / ОЭСР, 2012. – 39 с. – Режим доступу: http://www.oecd.org/env/outreach/2012_EM_Refocusing%20Economic%20Instruments_RUS.pdf.
5. Волковець Т.В. Особливості екологічного оподаткування в зарубіжних країнах [Електронний ресурс] / Т.В. Волковець, С.М. Козьменко // Вісник СумДУ. – 2012. – № 1. – С. 11-18. – Режим доступу до журн. : <http://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/index.php/economics>.
6. Веклич О. О. Урахування зарубіжного досвіду екологічного оподаткування для підвищення фіскальної ефективності справляння екологічних податків в Україні [Електронний ресурс] / О. О. Веклич // Екологічне оподаткування: збірник наукових праць за результатами науково-практичних заходів. – Київ: Алерта, 2013. – С. 28-31. – Режим доступу : http://ndi-fp.asta.edu.ua/files/doc/publications/NDI_Ekologichne_opodatkuvannya_030214_out.pdf.

References.

1. Zakon Ukrainy «Pro Osnovni zasady (stratehiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2020 roku» [The Law of Ukraine "On the main provisions (strategy) National Policy of Ukraine for the period up to 2020."], available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/2818-17>. (Accessed 5 March 2015).
2. Zakon Respubliki Moldova «O platie za zahriaznieniie okruzhaiushchiei sriedy» [Law of the Republic of Moldova "about payment for environmental pollution"], available at: <http://www.law-moldova.com/laws/rus/plate-za-zagraznenie-sredy-ru.txt>. (Accessed 10 March 2015).
3. Environmental performance reviews of Republic of Moldova. Second Review, available at: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/epr/epr_studies/ECE_CEP_171_En.pdf. (Accessed 10 March 2015).
4. Pierieorientsiia ekonomicheskikh i druihkh finansovykh instrumentov dlia povysheniia ekolohicheskoi effektivnosti: kak razblokirovat rieformy v stranakh Vostochnoi Yevropy, Kavkaza y Tsentralnoi Azii [The reorientation of economic and other financial instruments to improve the environmental efficiency: how to unlock reform in Eastern Europe, Caucasus and Central Asia], available at: http://www.oecd.org/env/outreach/2012_EM_Refocusing%20Economic%20Instruments_RUS.pdf. (Accessed 11 March 2015).
5. Volkovets T.V., Kozmenko S.M. (2012), "Features of environmental taxation in foreign countries", Visnyk SumDU, vol. 1, pp. 11-18, available at: <http://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/index.php/economics>. (Accessed 14 March 2015).
6. O. Veklych (2013). Urahuvannya zarubizhnogo dosvidu ekolohichnogo opodatkuvannya dlia pidvyshchennia fiskalnoi efektyvnosti spravliannya ekolohichnykh podatkiv v Ukraini [Foreign experience of environmental taxation to increase fiscal efficiency of environmental taxes in Ukraine]. Ekologichne opodatkuvannya: zbirnyk naukovykh prats za rezultatamy naukovo-praktychnykh zakhodiv - Environmental taxation: a collection of scientific papers on the results of scientific and practical activities, available at: http://ndi-fp.asta.edu.ua/files/doc/publications/NDI_Ekologichne_opodatkuvannya_030214_out.pdf. (Accessed 15 March 2015).

Стаття надійшла до редакції 17.03.2015 р.

ТОВ "ДКС Центр"